

Развој и доктрина употребе Ратне морнарице

УДК 359(497.1)

Бошко Антић, контраадмирал у пензији

Крајем 20. века, после распада претходне Југославије, Ратна морнарица се нашла на веома смањеном простору, а у току дејстава НАТО-а против СР Југославије није била у прилици да дејствује и докаже оправданост свог постојања у садашњем обиму. Будући да у садашње време у нас преовлађује копнена оријентација, аутор наводи аргументе за постојање одговарајуће организоване и технички опремљене Ратне морнарице која може својом ватреном моћи да одврати агресора од напада на нашу земљу са мора и да му, у случају напада, нанесе одговарајуће губитке. Чланак је покушај да се сагледају сви чиниоци који утичу на развој и употребу тог нашег вида, пре свега, с обзиром на реалне показатеље у окружењу и на стање и тенденције развоја ратних морнарица великих сила и суседних земаља.

Почетак трећег миленија био је повод за свођења стања у свим видовима оружаних снага у свету, па и у ратним морнарицама, као и за израду планова њиховог развоја. То се чини и код нас, и то у време када је наша земља изложена жестоком притиску оних који заводе „нови светски поредак“, у којем ће владати сила и у којем ће они који га заводе чинити све да овладају светом. У таквој ситуацији, нашли смо се на путу оних који би да од наше земље створе одскочну даску за свој даљи продор ка територијама којима теже: Американци ка огромним резервама нафте око Каспијског језера, Немци ка Средоземљу и Блиском истоку, а ислам на Запад, и доживели најкрволочнији напад у свету на једну малу земљу. Сплетом околности, због настојања да политички раздвоје саставне делове југословенске федерације, агресори су у Црној Гори дејствовали само по војним објектима с дистанце, избегавајући да дођу под удар наоружања које поседује Ратна морнарица Војске Југославије. И у таквој ситуацији тај наш вид је учинио све што је требало и што је могао да учини, захваљујући својој високој борбеној готовости и одлучности да дејствује по агресору без обзира на то што се тврдило да „ничим изазвани“ отварамо ватру на агресора. Међутим, припадници Ратне морнарице учинили су све да спрече непријатељеви авионе да слободно лете изнад њих и наносе тешке ударе по унутрашњости земље. У обављању својих задатака Ратна морнарица је спречила

угрожавање слободе нашег територијалног мора и угрожавање наше обале, а својим артиљеријским и ракетним наоружањем оборила је три авиона и више беспилотних летелица.

Време је да се сагледа каква нам ратна морнарица треба у будућности, а ситуација у којој се налазимо намеће потребу за свестраним приступом том проблему, јер је позната наша досадашња копнена оријентација. Због тога је потребно да адекватно схватимо значај мора и РМ, који су незамењива вредност за сваку земљу. Поред мора, имамо и Дунав, који је значајна веза са средњом и источном Европом, али и правац из којег су нас одувек угрожавали непријатељи. Када се приступа тако сложеном проблему неопходно је да се сагледају сви чиниоци који на њега утичу. То су, пре свега, значај мора за сваку приморску земљу, чињеница да поморска сила и њена примена добијају све већи значај, да ратне морнарице у свету постају средство за интервенције у подручјима од интереса за велике силе итд.

Море као значајан ресурс сваке земље

Иако су сви народи у светским кретањима тежили да изађу на море, нису сви успели да остваре тај циљ. Они који су поморске земље и који имају одговарајуће снаге да заштите свој положај стално настоје да прошире свој утицај и изван својих територијалних вода, угрожавајући тиме мале земље, поготову оне које немају одговарајуће поморске снаге за одвраћање или одбрану од таквих намера.

Поморски положај сваке земље сматра се једним од најзначајнијих ресурса, а његово искоришћавање зависи од умешности и способности. Море, као природни ресурс, драгоцен је компонента економента потенцијала земље. Оно је највећи извор живота – неисцрпан извор хране, минерала и метала. То је најјефтинији и најстарији прометни пут, који је омогућио велика светска открића, а касније и међусобно повезивање водом раздвојених и удаљених континената, народа и различитих цивилизација. На жалост, море је омогућавало и приближавање туђих флота далеким поморским земљама и угрожавање њихове слободе.

Флоте у страним морима демонстрирају моћ земље којој припадају. Да би нека земља уверила друге у своју моћ, а нарочито у поморску моћ, у време мира испољава веома различита дејства својих поморских снага. Она се могу обухватити појмом „демонстрација“, протежу се на ситуације у којима се испољава највећа симпатија до специфичних поступака насиља и непријатељства. *Showing the Flags* (показивање заставе) толико је усвојена и импресивна морнаричка делатност да је та фраза постала појам за сваку демонстрацију моћи једне земље. Чињеница да су бродови мали покретни део националног суверенитета учинила их је нарочито подесним за симболизовање земље којој припадају. Због тога су владе увек осетљиве на то како се поступа са њиховим бродовима и заставама и воде рачуна о узвраћању пријема страних бродова и заставе.

У стручној литератури постоје различите дефиниције појма „поморска моћ“. Једна од њих је овај појам означила као „потенцијалну могућност земље у искоришћавању мора за постизање економских и војних циљева у миру и у рату“.¹ Иако сви аутори узимају у обзир целокупне могућности за искоришћавање мора и подморја, пажњу, углавном, усмеравају ка војном сегменту тог појма и готово у свим делима образлажу поморске снаге, подразумевајући под њима делове ратних морнарица на води (укључујући део мора испод површине и део ваздушног простора изнад површине мора), на обали и на острвима у границама њиховог домета или у заједничким дејствима са копненом војском и ратним ваздухопловством. При томе, као опште карактеристике поморских снага наводе ударну моћ, покретљивост, могућност брзе концентрације, дејства и дисперзије, наношење удара на великим растојањима и далеко од својих база, разноврсност употребе и изненађење.

Аргументи за поморску оријентацију

Усвајањем појма „поморска моћ“, уместо појма „поморска сила“, наглашава се да се на ток догађаја у свету са мора не дејствује само ратном флотом већ и свим другим гранама поморске привреде, као што су: трговачка и рибарска флота, бродоградња, привредне гране које експлоатишу морске биомасе и минерале из мора и с морског дна, научне институције, спортови на води, туризам, еколошке институције и њихове активности итд.

У концепцијама глобалне стратегије, ради илустровања појма поморска моћ, треба навести да се деведесет одсто међународне размене обавља морима и океанима, да се испод мора налазе резерве нафте од 420 милијарди тона и да је светски улов рибе на крају 20. века требало да износи 120 милиона тона. У примени поморске силе ослања се на принципе примене тоталне силе, као што су: димензионисање снага према регионалним задацима и обавезама; избалансираност интервидовских снага (одговарајући однос поморских, ваздухопловних и копнених снага); мерење предности на основу односа трошкови – развој, а одржавања и употребе – према губицима нанетим противнику; посвећивање посебне пажње стратегијском обавештајном обезбеђењу и обмањивању; ослањање на најсавременију технику; подршка јавног мњења (смишљено дозирање информација да би се осигурао буџет); избегавање светског рата и усмеравање силе на критичне тачке; предахитрење противника; вођење операција на што већим удаљеностима од сопствене територије; контрола мора и океана као предуслов за глобални маневар; наметање противнику сопствених правила игре; вођење тзв. посредничких ратова (кад год је могуће ангажовати друге да ратују, а користити резултат рата); стални притисак на савезнике (спољни и унутрашњи),

¹ Михаило Жарковић, *Поморска моћ СРЈ*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.

и самосталност у акцијама и стална спремност за дејство. Најнижи степен употребе силе јесте присутност ратне флоте у кризним подручјима и показивање интереса и решености да се ти интереси остваре, а највиши – ограничена употреба снага (локални рат и интервенције).

Приликом примене силе тежња је да се делује посредно, па се таква примена силе често погрешно назива стратегијом посредног наступања. Међутим, за жртву примене силе то није никакво посредно наступање, као што ни сукоб ниског интензитета за жртву није никакав ниски интензитет, већ тотални рат.

Заступници поморске оријентације у примени силе као аргументе наводе: могућност пловидбе отвореним морем и појава на свим морима и океанима без кршења норми међународног права; велику аутономију флотних снага и могућност снабдевања на мору, што обезбеђује дуг боравак у рејонима где је то потребно без коришћења база на копну; располагање ваздухопловном компонентом великог домета, што омогућава удар по циљевима на обали и дубоко на копну без уласка у зону дејства браниоца; могућност обављања разноврсних задатака у оквиру сукоба ниског интензитета; могућност ојачавања флоте адаптацијом трговачких бродова; 85 одсто светског становништва живи у појасу удаљеном 500 km од морске обале, што омогућује флоти да га својим оружјем држи под неком врстом контроле, односно да на њега пројектује силу.

Познати су типични примери примене поморске силе и њихова основна обележја последњих година, али, да би увид у достигнућа савремене поморске ратне вештине био целовит, морају се узети у обзир искуства из свих интервенција, вежби и бојних гађања. Стално нарастање оперативних и тактичких могућности манифестовало се увођењем снага за брзе интервенције и увођењем у састав флоте авиона за рано радарско откривање и авиона са великим акционим радијусом, као и самонаводећих противбродских ракета у бродско наоружање и наоружање морнаричке авијације.

У протеклом периоду дошло је до ренесансе површинских бродова, а доктрине великих сила показују да су велике силе у протеклим годинама избалансирале односе између снага које имају функцију „штита“ и снага које имају функцију „мача“. „Мач“ чине морнаричка авијација, подморнице и снаге за брзе интервенције, које треба да осигурају да се поморска сила пројектује на копно, а „штит“ – флотна противваздушна, противподморничка, противбродска и противминска одбрана, које треба да осигурају да особине „мача“ дођу до потпуног изражаја. Пошто трговачки бродови могу брзо да се адаптирају у десантне бродове, носаче авиона с вертикалним полетањем и слетањем, миноловце, бродове за снабдевање и слично, створени су услови да се појача ратна флота и прошире њене оперативне могућности.

Све је чешћа употреба поморске силе и, у ствари, више од 80 одсто интервенција и локалних ратова вођено је са мора и преко мора, а поморско-ваздушнодесантне операције, које изводе снаге за брзе интер-

венције, најопаснији су облик борбеног дејства за поморске земље изван коалиције и за оне које су на мети извозника „демократије“ и твораца „новог светског поретка“. Из примера употребе поморске силе види се да савремени агресори настоје, кад год је то могуће, да избегну ратове на копну и да се све чешће одлучују на агресију са мора и преко мора, при чему изводе селективне ударе по осетљивим тачкама жртве агресије, настојећи да је изнуре и постепено усмере њено понашање у правцу који одговара њиховим дугорочним стратешким интересима. Развој нове технологије омогућио је селективне ударе с великих растојања, што је онемогућило тотални отпор жртве агресије, односно дејства на којима су биле засноване доктрине одбрамбених ратова.

У новим доктринама користе се све компоненте тоталне силе, јер је циљ усмеравање противника на промену у понашању а не војна победа. То се постиже притисцима и дозираним селективним ударима по тачкама значајним за развој и просперитет жртве агресије. Блокада обале, бомбардовање са великих растојања, дејства специјалних снага, минска дејства и разне форме економских и других притисака појављују се као сурогат некадашњих агресија. Истовремено, прибегава се притиску на савезнике жртве агресије, али и на властите савезнике.

Вредновање војне компоненте поморске силе

Дефинишући поморску моћ као „способност да се на мору или са мора употреби сила као инструмент политике“, Кејбл Џејмс² наводи да се „ранијих година поморска моћ углавном грубо вредновала бројањем бојних бродова“, да су „стално упоређивани бројчани показатељи и програми градње“, да су „затим ове рачунице пројектоване пет или десет година у будућност“. Према том аутору, искуснији статистичари су додавали односе у брзини и јачини плотуна и оклопа. Упркос напретку и прихватању да се вредност неке ратне морнарице цени према губицима које може да нанесе непријатељу, они који не прате развој војнопоморске науке и даље броје бродове и мере дужину обалске линије, а савременији аутори и стручњаци тврде да се поморска сила, као део поморске моћи, вреднује на основу усклађености задатака и расположивих снага, јер сматрају да и најмоћније поморске земље немају поморску моћ ако им задаци нису усклађени с потребама и могућностима.

Кејбл Џејмс тврди да свака земља треба да има оно што јој је потребно, па то аргументује чињеницама из историје. Наиме, сматра да се на мору може победити уколико се поседују снаге које одговарају пројектованим циљевима и ако се тим снагама дају одговарајући задаци. Исти аутор наводи (у свету је то већ прихваћено), пет чинилаца који помажу да се одреди врста поморских снага која би била подесна за било који сукоб. То су: локација, време, идентитет и мотивација,

---

² „Информативни билтен превода“, бр. 7/1984, стр. 599–605.

међународне околности и ниво сукоба. Према том аутору, удаљеност је највећа сметња за употребу поморских снага, па „ратна морнарица намењена за дејства само у властитим водама може имати патролне чамце и мање бродове са ракетним наоружањем и обалним подморницама. Она се може ослонити на ваздухопловну заштиту са копна, може очекивати ватрену подршку обалске артиљерије или ракета, заклонити се иза минских поља. Осим тога, обалске земље могу употребити своје целокупне снаге за одбрану. Удаљеност делује као чинилац изједначавања, који омогућује многим малим ратним морнарицама да се у властитим водама супротставе већим снагама неке удаљене земље“.³ Време као чинилац одређује способност да се брзо реагује и способност да се издржи у дуготрајном сукобу. Временска ограничења најтеже погађају земље које су удаљене од подручја ратног сукоба и које немају резерве. Аутор сматра да је *идентитет* противника важан, али да има другоразредни значај, па као пример наводи сукоб између Аргентине и Велике Британије око Фокланда 1982. године. Наиме, према њему би „сукоб имао сасвим други карактер да је локација сукоба била другачија или да временска ограничења нису омогућила Великој Британији неколико недеља неопходних за упућивање њеног састава“.⁴ Аргументујући свој став, аутор наводи да су многе мале земље опстале у неједнакој борби са великом силом захваљујући већој *мотивацији*. Али, мотивација не траје увек довољно дуго да се рат добије. Истовремено, сви сукоби имају и међународна ограничења, као што су: интервенција или претња треће стране, када један од противника има савезника, непријатеља или олакшице, утицај разних резолуција Уједињених нација и одобравање или осуда међународне јавности.

Војни аспект поморске моћи Југославије

Море повезује земље и народе, али и угрожава безбедност малих земаља, пошто је погодна веза оружаним снагама великих сила које су носиоци доминације у одређеним регионима. Приморски део земаља које излазе на море угрожен је од интервидовских снага, које могу да дејствују са мора (бродови), испод мора (подморнице), из ваздушног простора (авијација са бродова и са копна) и копна (на приморским правцима). У свим ратним морнарицама великих сила и земаља развијена је офанзивна компонента, а морнаричка пешадија чини главну снагу за заузимање обале и преношење дејстава у дубину територије. Због свега тога, проблему одбране обале посвећује се велика пажња. При томе, код малих ратних морнарица, односно малих земаља, стално се јавља дилема о томе које снаге треба ангажовати у одбрани обале и, претежно, преовлађује поморска над копненом оријентацијом. Под поморском оријентацијом подразумева се поседовање одговарајуће

³ Исто.

⁴ Исто.

ратне морнарице, способне да, уз садејство и подршку осталих видова, брани и одбрани обалу, укључујући и територијалне воде, које су нераздвојни део једне земље.⁵

Савезна Република Југославија је приморска земља, а дужина њене обалне линије износи 260,2 километра. У односу на обалну линију претходне Југославије, она је знатно мања, па отуда стална размишљања и дилеме о начину одбране обале и потреби за постојањем одговарајућих, пре свега поморских снага у саставу Војске Југославије, те наглашавања да обалске снаге могу заменити поморске, или обратно. Међутим, за познаваоце проблематике одбране обале и ратовања на мору нема дилема о потреби постојања Ратне морнарице, чија улога и задаци имају стратегијски значај у одбрани земље у целини. Наиме, нико више у свету не мери потребу за ратном морнарицом дужином обалне линије, нити њену вредност бројем бродова.

Потреба за ратном морнарицом зависи од положаја и опасности која прети безбедности земље с мора и преко мора, а вредност ратне морнарице од усклађености њених задатака и организације. На жалост, неки аутори још примењују методе из прошлих времена, када је битку на мору одлучивао број ратних бродова. У свету нема поморске или приморске⁶ земље без ратне морнарице и земље у којој ратна морнарица није посебан вид оружаних снага, без обзира на бројност њених бродова или људства у односу на остале видове.

Већ одавно у свету не постоје снаге које дејствују на мору само с видовским обележјем, јер је за дејства са мора, из ваздушног простора и са копна неопходно и постојање интервидовских снага које дејствују у свим тим срединама. У миру је уобичајено видовско организовање, а у рату интервидовско, тако да сваки вид обавља свој део задатака и у одређеним етапама или фазама извођења операција има главну или споредну улогу. Те снаге чине: поморске снаге (површински бродови и подморнице), снаге копнене војске и морнаричке пешадије (она је најчешће у саставу ратне морнарице, а у Сједињеним Америчким Државама то је посебан вид оружаних снага) и авијација (са носача авиона и са копна).

Задатак поморских снага је заштита територијалног мора, које је нераздвојни део сваке државе. Осим тога, свака приморска земља има право на ексклузивну економску зону,⁷ коју СР Југославија није прогласила. Поморске снаге су једине способне за контролу територијалног мора и његову заштиту. За разлику од снага које са копна дејствују по циљевима на мору, оне брзо мењају свој положај и преносе тежиште својих дејстава, спречавајући тако изненађење које могу да приреде снаге које с мора и преко мора угрожавају територијално море и обалу.

⁵ Према Конвенцији Уједињених нација о праву мора свака приморска држава има право да одреди границу свог територијалног мора на удаљености до 12 миља од полазне обалне црте. Територијално море је део државне територије.

⁶ Поморском земљом сматра се земља која има поморску оријентацију у свом целокупном развоју.

⁷ Она износи до 200 миља (370 километара) од полазне обалне линије.

Оне тако надокнађују недостатак снага на копну, због отежаног маневра услед слабо развијених комуникација, које иду паралелно с обалном линијом и управно на њу. Савремене десантне снаге имају могућност да у току кретања десантног конвоја према обали промене одлуку и усмере своја дејства ка обали која је мање брањена. Извођењем противбродских дејстава далеко од обалног руба поморске снаге онемогућавају противникове површинске бродове и подморнице да максимално искористе своју ударну моћ и остваре потпуну превласт на мору, а потом угрозе поморски саобраћај у територијалним водама и омогуће својим десантним снагама да се искрцају на обалу, створе десантну основицу и, после пристизања свежих снага, пренесу дејства у дубину територије, повезујући се са снагама које дејствују на приморским правцима.

Поморске снаге чине основу наше ратне морнарице, што је случај и у оружаним снагама осталих земаља. Састоје се од *ударних и обалских поморских снага*. Ударне поморске снаге су основна ударна снага одбране на приморском делу југословенског ратишта, а састоје се од површинских ратних бродова, наоружаних ракетним наоружањем, и подморница, као и од поморских диверзаната и противподморничких хеликоптера. Оне су носилац нападних дејстава, при чему користе обалу (пловећи у њеној сенци) и наносе ударе из више праваца. При том им остале снаге одбране (авијација, обалско-артиљеријске-ракетне јединице) садејствују и обезбеђују маневар. Тако ударне поморске снаге, својим активним дејствима, бране обалу и територијално море. Обалске поморске снаге чине патролни чамци, минополагачи, ловци мина и миноловци, транспортни и десантни бродови, десантноискрцни чамци, ронилачке јединице и јединице за спасавање на мору. Значајна компонента наше ратне морнарице јесу обалске снаге, које чине ракетно-артиљеријске јединице, јединице за инжињеријска и подводна дејства, јединице везе и обалске службе осматрања и јављања и ронилачке јединице. Захваљујући различитом наоружању, оне имају могућност дејства по циљевима на отвореном мору и за дејства на обалном рубу.

И код нас одбрана на мору и одбрана обале имају искључиво интервидовски карактер. Тежиште одбране је на снагама Ратне морнарице, која та дејства изводи у садејству с Ратним ваздухопловством и противваздушном одбраном и Копненом војском. Само интервидовски схваћена одбрана може да има успеха, а да би била успешна неопходно је да има избалансираних снага које у њој учествују. Одбрана се изводи с ослоном на уређену операцијску основицу, објекте на обали и запречавање на мору, обалном рубу и по дубини приобалног појаса. Организује се и изводи на отвореном мору и на обалном подручју. Према томе, зона одговорности Ратне морнарице, односно снага одбране на приморском делу југословенског ратишта, протеже се и изван територије земље. Према Конвенцији о праву мора, пловидба отвореним морем је загарантована свакој земљи која се придржава одредаба Конвенције и нико нема право да спречава другог да плови уколико

жели да користи то право. Снаге Ратне морнарице морају да буду оспособљене да обезбеђују то право.

У одбрани обале поморске снаге и обалске артиљеријско-ракетне јединице, у садејству с авијацијом и с ослоњем на браћену операцијску основицу и осматрачко-извиђачки систем на војишту, нападају снаге непријатеља на отвореном мору и на прилазима обалном подручју ради разбијања и слабења њихове нападне моћи. У обалном рубу се ангажује Ратна морнарица, Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана, Копнена војска и друге снаге одбране које се налазе у зони борбених дејстава. Ослањајући се на утврђене објекте и ватрене положаје и на систем запречавања у мору и на копну, крајње упорном одсудном одбраном појединих делова обале и енергичним нападима, противнападима и противударима наносе се одлучујући губици, и разбијају и уништавају снаге непријатеља. Дакле, иако је реч о одбрани, поморске снаге дејствују офанзивно и бране обалу нападима на отвореном мору зависно од својих могућности.

Носилац напада на отвореном мору су поморске снаге, у садејству с авијацијом, обалским артиљеријско-ракетним јединицама великог домета и другим обалским снагама. Носилац напада на непријатеља у обалном подручју су обалске снаге и поморске снаге, уз садејство авијације, а на обали су носилац напада јединице Копнене војске и јединице обалске одбране.

Доктринарни ставови употребе ратних морнарица

Ратне морнарице, захваљујући ваздухопловној компоненти и ракетном наоружању, могу да дејствују на око 85 одсто светског копна, па су један од најугицајнијих чинилаца у примени силе, незаобилазан елемент у снагама за брзе интервенције и блокаду са мора и најпогоднија снага за примену силе и притисака. Чињеница је да се у војној доктрини и политици великих сила ратне морнарице и даље третирају као витални делови оружаних снага, са мноштвом разноврсних задатака и у рату и у миру.

Стратегијске концепције и доктрине великих сила и коалиција (после распада СССР-а и ВУ, то су НАТО и Европска унија), најдиректније се одражавају на развој и начин употребе ратне морнарице. Ако се делимично анализирају поморске доктрине, односно њихови модалитети, уочава се паралелизам у организацијском функционисању, али и дивергенције условљене геостратегијским положајем. Паралелизам се огледа у истој подели снага ратних морнарица на три основне функционалне целине. Прву чине ударне нуклеарне поморске снаге, другу – подводне и површинске снаге наоружане нуклеарним и класичним оружјем, а трећу целину, која је за нас најинтересантнија, чине снаге опште намене, које су дислоциране регионално, тако да су увек присутне и могу веома брзо да се доведу до кризних жаришта. То су управо снаге које треба очекивати у Јадранском мору у случају агресије на нашу

земљу. Такве су снаге, груписане у саставе НАТО-а (*STANAVFOR-MED*) и Европске уније (*EUNAVFOR*), четири године блокирале нашу земљу и учествовале у злочиначкој агресији НАТО-а на нашу земљу у пролеће 1999. године.

У периоду до деведесетих година, упоредо с увођењем ваздухопловне компоненте у саставе флоте, био је убрзан процес усавршавања наоружања на основу ракетне технике и електронике. Интензивирањем је процес интеграције разноврсног наоружања и опреме у комплексе вишенаменских оружја на истој платформи. Истовремено, све брже су развијана и увођена у наоружање средства електронике, противелектронске и противракетне борбе, и све је учесталија појава робот-оружја. Ракета, као врста морнаричког оружја, према домету, прецизности погађања, брзини и разорној моћи дејства, постала је најефикасније средство у ратним морнарицама. Ракете четврте генерације, које се сада уводе, па већ и налазе на ратним бродовима, по свим елементима надмашују оне из прве генерације. Основна тенденција даљег развоја морнаричког наоружања и опреме јесте наставак интеграције с ваздухопловним наоружањем и опремом, затим преодоминантан утицај ракетног принципа на конструкције савремених оружја и даљи развој електронске основе морнаричке опреме и средстава за електронска и противелектронска дејства.

Маневарске особине поморских снага и свих других снага из састава ратних морнарица и ваздухопловства, посебно хеликоптерских снага и морнаричке пешадије, и даље нарастају. С обзиром на наведене тенденције, треба очекивати даљи пораст офанзивне моћи ратних морнарица великих сила и блокова, али све више и малих ратних морнарица, нарочито њихових способности за извођење изненадних брзих поморских и поморскодесантних дејстава у непосредном садејству с тактичким ваздухопловним десантима и у оперативно-стратегијском садејству с крупним оперативним или оперативно-стратегијским десантом.

Уочљиво је да је нарастао значај Јужноевропског војишта у стратегији великих сила. То је тесно везано за повећану офанзивност САД и земаља чланица НАТО-а, нестанак конкурената у Средоземљу – СССР-а и ВУ, и настојање водећих земаља Западне коалиције да заузму што повољнији положај у односу на Русију, али и у односу једне према другој (пре свега, САД и Немачке, историјских конкурената за утицај у Европи).

У ширем рејону Медитерана, Блиског и Средњег истока отворена су кризна жаришта, а у току је и даље наставање оружаних снага, и у квалитативном и у квантитативном погледу. У тај регион се доводе значајне снаге за брзе интервенције, што посебно повећава опасност од ширења војних интервенција и ратних сукоба. У тој ситуацији повећан је значај балканског простора с приобалним морем, где се, такође, повећава присуство војног чиниоца. После распада СФР Југославије и стварања нових балканских држава, снаге НАТО-а су, у разним варијантама, стигле на Балканско полуострво, првенствено користећи институ-

цију Уједињених нација, које су постале сервис те велике светске коалиције и њеног предводника Сједињених Америчких Држава. Ратна морнарица САД и даље има доминантну улогу у саставу НАТО-а и значајно утиче на збивања у региону. Међутим, све већу пажњу Средоземљу посвећују Италија, Велика Британија и Француска, а ускоро треба очекивати и јаче поморске снаге Немачке (после доношења одлуке да немачке оружане снаге могу да учествују у „борби за мир“ и изван своје територије).

Научно-технички напредак и његов утицај на нова оружја, опрему и бродове и војно-политичке промене у региону Медитерана чиниоци су који највише утичу на доктринарне ставове о вођењу борбених дејстава на мору у свим ратним морнарицама које могу да учествују у рату у том региону. Поред поморских операција против саобраћаја, блокада, операција за уништење група бродова и минскозапречних операција, које су изведене у ранијим ратовима, појавиле су се и нове операције: за уништење противничког нуклеарног, људског или војног потенцијала, које изводе подморнице или палубна авијација и артиљеријско-ракетни бродови; операције за уништење противничких подморница носача ракета; поморско-ваздушне операције; операције снага за вођење специјалног рата и операције помоћи савезницима (које се све више користе).

Особе бродова, летелица, наоружања и опреме утицале су на опште карактеристике операција: ракетни плотуни постали су основна ударна снага за решавање циљева операција; изражена је тежња сукобљених страна да једна другу предухитре у наношењу првог плотуна;⁸ бојеви се често изводе без директне видљивости сукобљених страна; са једног командног места успешно се централно командује веома хетерогеним снагама ангажованим на широком простору; бојеви и борбе постају све интегралнији део операција; флоте се, и кад користе конвенционално наоружање, ангажују у таквом борбеном распореду и на таквом растојању као да увек постоји могућност да се употреби нуклеарно оружје; смањена је зависност употребе оружја од лоших хидрометеоролошких услова; повећавају се све димензије операцијских зона; комплексност оружане борбе повећана је борбом против самонаводећих убојних средстава; гађа се читава оперативна дубина противника (која се стално повећава, почев од база до његових снага); високом прецизношћу и убојном моћи савременог оружја промењен је карактер губитака, омогућена је брза промена ситуације и актуелизована могућност да се предухитри противник, и повећане су мере за све врсте борбених и других обезбеђења, а примењују се и нове врсте обезбеђења. Упоредо с новим операцијама, појавиле су се и нове тактике: тактика употребе хеликоптера миноловаца, тактика употребе ловаца мина итд. Све је то повећало важност оперативног командовања и оперативног

⁸ „У боју на мору нема другог места“ (из Упутства за учвршћивање морала у Дивизиону ракетних фрегата наше ратне морнарице).

садејства, па се за прикупљање података, одржавање везе и подршку све више треба ослањати на компоненте лоциране на копну.

У области нуклеарних дејстава тежиште је пренето на вођење тзв. тактичког нуклеарног рата, за који ратне морнарице раније нису биле оспособљене. То су им омогућиле самонаводеће главе тактичких нуклеарних оружја, јер је омогућено да тактичка оружја задрже високу ефикасност и са малим нуклеарним пуњењима. Такође, у области борбених дејстава флоте против објеката на копну, повећана је могућност дејстава против објеката удаљених од обалног руба. Нуклеарне подморнице ће и даље моћи да нападају површинске циљеве удаљене и неколико хиљада километара, а слично је и са ракетном авијацијом. Новина је у томе што је то могуће остварити и крилатим ракетама с класичном или нуклеарном главом, којима могу да се гађају аеродроми, поморске базе, рејони размештаја копнене војске и слични компактни и површински циљеви, а због ниске трајекторије могу да дејствују и у дубини и по објектима по којима је до сада могла да дејствује само авијација.

Активно-реактивне артиљеријске гранате, чији је домет два-три пута већи него класичних граната, повећавају могућности флоте у нападима на копно. Због тога се може очекивати да ће се знатно проширити зона будућих дејстава и дубина тученог простора, па ће земље које желе да се заштите од ових дејстава морати да посвећују већу пажњу контроли морских и ваздушних прилаза властитим обалама и повећању дубине одбране.

У области противбродских дејстава и даље ће снаге флоте повећавати ватрене могућности повећањем броја ракета на носиоцима,⁹ побољшањем њихове продорности, селективности, домета, прецизности, разорног дејства и интегрисања носилаца оружја и снага обавештајног обезбеђења у командно-информационе системе. Због потребе да се усклади домет оружја и сензора (домет оружја је надмашио домет сензора), интегрисаће се обавештајни и ударни подсистеми у нове целине, а то ће довести до нове форме борбених распореда за време извођења противбродских дејстава. У тим дејствима противбродски системи ће зависити од аутоматизоване обраде података и противелектронског обезбеђења рада истурених сензора и преноса информација.

Појава нових експлозива (неутронске бојне главе и аеросолни експлозиви) довешће у будућим дејствима до селективног уништавања живе силе, при чему ће се штедети флотни материјал, што ће омогућити заробљавање комплетних ратних бродова. Због инсталирања противбродских ракета на разне носиоце, у будућим дејствима ће авиони, хеликоптери и подморнице откривати бродове пре него што они открију њих, па ће се њиховом обезбеђењу посвећивати много већа пажња.

Време за противдејство бродова ће се све више скраћивати због велике брзине противбродских ракета, великог домета и селективности

⁹ У току је изградња брода са око 500 ракетних пројектила разне намене (назван је арсенал брод).

њихових глава за самонавођење. У уским морима могућа је примена обалских ракетних система, па ће и због тога бити ризично да се бродови приближе обали. Све то би требало да доведе до препорода лаких поморских снага.

Противподморничка дејства ће имати важну улогу у будућем рату на мору због наоружавања подморница противбродским крилатим ракетама великог домета и њиховог повезивања с истуреним осматрачима. Подморнице ће, због сталног повећања брзине и дубине роњења, бити све мање „дохватљиве“ за авијацију и површинске бродове, па ће се све више ангажовати подморнице, ловци подморница, стационарни хидроакустички системи и мине – торпеда. Главно средство за откривање подморница биће ахидроакустички сензори, а главно средство за уништавање подморница – самонаводећи торпедо. Будућа противподморничка дејства ће бити повезанија него до сада с противбродским, противминским и противдиверзантским дејствима. У тим дејствима значајна ће бити борба против противничких обавештајних снага да би се редуковале могућности да подморница из заробљеног стања лансира ракете на крајњим донетима својих оружја.

Бродска противваздушна одбрана ће се у будућности све мање бавити борбом с пилотираним летелицама, а све више са роботима (који су, у ствари, крилате самонаводеће ракете). У тој борби бродови ће се све више ослањати на садејство с осталим снагама противваздушне одбране, јер без тог садејства неће моћи да се боре с носиоцима, већ са средствима која ће ти носиоци лансирати на њих.

У наредном периоду (а то се већ практикује) ваздушне циљеве ће откривати летеће станице ваздушног осматрања, јављања и навођења, које ће наводити ловачке авионе и узбуњивати бродску противваздушну одбрану. Прво ће се ангажовати ловачки авиони, а на другом појасу ракете блиског домета, бродска артиљерија и средства за пасивно електронско ометање. Користиће се интегрисани системи управљања ватром и ометања. Истурени авиони ће својим радарима „осветљавати“ ваздушне циљеве и преносити податке на бродове, а они ће на те циљеве лансирати ракете навођене на енергију одбијену од циљева.

Флоте малих ратних морнарица ће морати да скраћују боравак на мору, односно да примењују одбрану снагама у уређеним рејонима базирања, с ослонцем на противваздушну одбрану територије. Противваздушна одбрана ће зависити од противелектронског обезбеђења сензора, веза узбуњивања и оружја противваздушне одбране, и од повезаности с противбродским и противподморничким дејствима. Интегрални део свих дејстава постаће противракетна одбрана и електронско ометање везе између противничких истурених осматрача и система за дејство.

Минскозапречна дејства изводиће се много ефикаснијим минама, па ће ратне морнарице морати да поседују специјалне противминске снаге. Минскозапречна дејства ће и даље бити важна компонента противбродских, противподморничких и противдесантних дејстава. Положене мине неће се користити за решавање исхода бојева и борби,

већ за успоравање и спутавање маневра противника и, на тај начин, стварање повољних услова осталим снагама да експлоатишу насталу ситуацију. Увођење мина са селективнијим сензорима и рачунарима с програмираним карактеристикама циљева довело је до нове оријентације у противминској одбрани. Противминске снаге су се прошириле и обухватиле, поред противминских ронилица и миноловаца, и ловце мина и хеликоптере, а у састав осматрачких система уведени су нови противмински радар. С обзиром на осетљивост ловаца мина и миноловаца на ударе осталих снага, противминска дејства ће у будућности, више него до сада, бити тесно повезана и условљена дејствима осталих снага.

Некадашњи поморски десанти су трансформисани у тзв. поморско-ваздушне десанте, па се снаге поморско-ваздушног десанта сада могу спустити у већу дубину браниоца. У наредном периоду наставиће се усавршавање *лебделица* и матица за превожње *лебделица*, што ће омогућити искрцавање десаната и на плитким обалама. Даље усавршавање хеликоптера, посебно авиона-хеликоптера, омогућиће већи размах и дубину продора. Десантне снаге, због *лебделица* и хеликоптера, моћи ће да избегну минска поља и да дејствују дању и ноћу, чиме ће постизати изненађење. Нова десантноискрцна средства моћи ће да крену у јуриш и иза хоризонта осматрача с обале.

У противдесантној одбрани ће се наставити с противдесантним запречавањем и артиљеријском подршком, а од противдесантне одбране ће се све више тражити да развија своју противваздушну и противоклопну компоненту, и да у свој састав укључе противелектронска средства и дејства за маскирање. Због појаве *лебделица*, које се непрекидно усавршавају, противдесантна одбрана ће морати да прекрије и правце и рејоне у којима се до сада нису могла искрцавати десантноискрцна средства. Дакле, противдесантна одбрана ће чинити синтезу противбродских, противваздушних, минскоексплозивних и противоклопних дејстава.

Достигнућима у изради диверзантских средстава за превожње и диверзије омогућене су нове форме диверзантских дејстава и садејство између група диверзаната (као и групна диверзија). Вођена оружја, даљински дириговани упаљачи и сензори за ноћно и подводно осматрање омогућавају даљинску диверзију. Диверзанти ће, сем бродова, све више нападати елементе поморске привреде и објекте на копну. Диверзантска дејства добијају све већи значај и у специјалном рату. И даље се сматра да ће диверзанти бити оптимално искоришћени када делују самостално, а њихова дејства ће и даље морати да се планирају на оперативном нивоу.

Противдиверзантска дејства, због оријентације на много већи број објеката, морају у савременим условима да се изводе не само ради одбране бродова већ и ради одбране командних места, складишта, бродоградилшта, нафтовода и других објеката. За њихово извођење морају да се оспособе све, а не само специјализоване јединице. Масовност и стална готовост биће и у будућности квалитет у тој области, као и непрекидност тих дејстава.

У садашње време противелектронска дејства не обухватају само пасивне мере заштите и повећања живавости већ и активна дејства чији је циљ уништавање, завараване или неутралисање противничких система. Опрема за противелектронска дејства је допринела да се у савременим условима не могу организовати ни противбродска, ни противподморничка, ни противваздушна дејства ако се не узме у обзир утицај противничких противелектронских средстава на рад властитих сензора, оружја, уређаја за управљање ватром и средстава везе, и не установе начини за неутралисање противниковог деловања и за избегавање или завараване противника. С тог аспекта, противелектронска дејства постају све више интегрални део осталих дејстава, са којима се спајају у нове целине.

Последице развоја великих ратних морнарица на потенцијалне жртве агресије

Посматрајући импликације развоја ратних морнарица потенцијалних агресора на развој одбрамбених система потенцијалних жртава агресије на крају 20. века, као и њихових доктрина и организовања, може се закључити да ће, због повећања поморске моћи агресора, у доктринама одбране жртава агресије поморска одбрана, противваздушна одбрана и противдесантна одбрана бити све тесније повезане у оквиру одбране обале. То ће наметнути нова размишљања о организацијским шемама и решењима. Због карактеристика наоружања и опреме флоте потенцијалних агресора поморска, противваздушна и противдесантна одбрана жртве агресије мораће да буде све дубља и живавија, како би могла да сачува своје функционалне способности чак и након тзв. претходних операција за смекшавање, које агресор, по правилу, организује да би створио услове за слободу маневра и употребу властитих главних снага. Сем тога, у одбрани обале, на оперативном и на тактичком плану, мораће све брже да се реагује и да се све чвршће вежу сва дејства у складну целину, укључујући и борбу с окупационим системом агресора. Појава нових врста операција и тактика, као последица производње нових бродова, оружја и опреме, летелица и других средстава потенцијалних агресора, указује на то да ће потенцијалне жртве агресије, ако не желе да им одбрамбени системи и ратна вештина застаре и заостану за агресором, морати у будућности све већу пажњу да посвећују следећим проблемима:

1) оптималном димензионисању система одбране обале, посебно са становишта односа између трошкова живе силе, технике и ограничења која намеће буџет. У оквиру тога, највећи значај ће имати одређивање пропорција између маневарских и осталих снага;

2) мирнодопском уређењу акваторије и одржавању високог степена оперативне и тактичке готовости система одбране обале, који ће временом бити све актуелнији због присуства све јачих снага тзв. дежурних оперативних састава потенцијалних агресора у Медитерану;

3) повезивању поморске, противваздушне и противдесантне одбране у складну целину. У вези с тим, све већи значај ће добијати проблем одређивања места и улоге појединих видова и родова у одбрани обале, тако да та одбрана мора имати интервидовски карактер;

4) обезбеђењу од изненадне агресије, у оквиру којег ће велики значај имати обезбеђење властитих снага од противничких изненадних удара из ваздушнoг простора;

5) вођењу борбе против нових типова бродова, летелица, оружја и опреме агресора, а нарочито проблему борбе с вођеним оружјима и очувања борбене моћи властитих вођених оружја, система осматрања и командовања и везе. У оквиру тога, проблем противелектронске борбе имаће све већи значај;

6) правовременом демаскирању противничког стратегијског и оперативног маскирања, на које ће се агресор ослањати у свим покушајима да постигне изненађење;

7) оспособљавању снага за вођење оружане борбе на окупираном делу акваторије;

8) оспособљавању снага за извођење дејстава у оквиру борбе против снага намењених за вођење тзв. специјалног рата;

9) брзом оперативном и тактичком реаговању система одбране у кризним ситуацијама, које ће агресор настојати да експлоатише;

10) укључивању невојних структура у обезбеђење и подршку оружане борбе на фронту и на окупираном делу територије;

На основу наведених проблема, развој страних флота и доктрина њихове употребе диктирају потенцијалним жртвама агресије да развој властитих снага и доктрина све више оријентишу на изучавање последица примене тих доктрина у оружаном борби. То значи да ће у истраживању нових решења све више морати да се ослањају на прогнозе и анализе локалних ратова, а све мање на ратове који су вођени другим оружјима и помоћу другачије опреме.

Литература:

1. Бошко Антић, *Поморска моћ и поморске стратегије великих сила и суседних земаља* (скрипта), Школа националне одбране, 1997.
2. *Стање и развој ратних морнарица до 2000. године* (студија), Центар високих војних школа Ратне морнарице, Сплит, 1987.
3. Станислав Оцокољић, *Стратегије суперсила на прагу XXI века*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1991.
4. *World Defence Almanac*, „Military Technology“, 1998/99.
5. *Jane's fighting ships*, 1998/99.
6. Михаило Жарковић, *Поморска моћ Савезне Републике Југославије*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.
7. Слободан Рајчевић, *Ратне морнарице – основ поморске моћи и битан носилац војне моћи великих сила*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.
8. *Конвенција Уједињених нација о праву мора*, Саобраћајни факултет, Загреб.